

Világkarácsony

Szócikkek a Karácsonylexikonból

ALMAKALENDÁRIUM • A karácsony napjait szinte minden nemzet a jövőfürkészésre legalkalmasabb időpontnak tartja. Társ, egészség, szerencse és termés-remények iránt egyaránt kutakodnak ilyenkor. Az alma is sok helyen főszereplő, de tucatnyinál is több a „csalhatatlan módszer”, ahogyan megvallatják. Szlovákia egyes vidékein például a gazdasszony a szentesti étkezéskor a felvágott almából tizenkét magot tesz egy pohár vízbe. Amikor visszatér az éjféli miséről, megtekinti, hány sülyyed a pohár aljára, mennyi úszik a felszínen – s máris elkészült volt a következő évre szóló hevenyészett időjárás-előrejelzés. A lenti magok száma az esőzéses, a fentiek a csapadékmentes, a két véglet között lebegők pedig az „ilyen is és olyan is” hónapokat jelezték.

ANGYALJÁRÁS • Az erdélyi falvakban mostanában újra terjed az az 1940-es évek második felében elszorvadni látszott hagyomány, amely a keresztszülőkre is fontos karácsonyi feladatot rótt. Ők az angyalok helyi megbízottjai. Azt a szokást, hogy karácsony első délelőttjén útra kelnek, egy-egy tálnyi mézes pogácsával és némi dióval kedveskedni keresztlányaiknak, keresztfiaiknak, nem neveznék máskülönben „angyaljárásnak”.

ANGYALJÖVETEL • A szlavóniai családokban is angyalokra várnak. A távolabbi szomszédok nagyobb leányait szokták megbízni ezzel a fontos hivatallal. Amíg ugyanis meg nem érkeznek, addig sem a karácsonyfát, sem az ajándékokat nem lehet meglesni,

sőt a vacsorának sem lehet nekiülni. A kisgyerekek számára különösen feszült lehet ez a várakozás, hiszen a fehérbe öltözött, elfátyolozott, szárnyaggatott kecses angyalpótlékok (az első emberpár számára a Paradicsomból történő kiebrudalás eszközét, a lángpallóst jelképező) vesszőnyalábbal érkeznek, amivel mindannyiukat megcsapják. Előzetesen úgy beszélnek el nekik, hogy a jó gyerekek megússzák egy enyhe suhintással, a rosszabbakat viszont alaposabban elpáholják. Alapos okuk van tehát az angyalok megjövételéig – esti nyolc óráig, félkilencig, kilencig – az aggodalomra és lelkiismeret-vizsgálatra.

ANGYALTERÍTÉK • Sokszor igazolódott már az a régi tétel, hogy ami ellen küzdünk, azt épp viaskodásunk hevesége magasztosítja fel, teszi eltörölhetetlen emlékké. Ha a XVII. században élt Martonfalvi György debreceni professzor protestáns indulatai nem korbácsolódnak fel a népi babonások ellen, tán már nem is tudnánk egy néhai általános népszokásról. Arról, hogy a legegyszerűbb észjárású emberek meggyőződése szerint karácsonykor angyalok járnak mindenfelé. (Márpedig ha jönnek, a vendégszeretet nekik is kijár!) Ezért aztán számukra is terítettek. A professzor úr dohogását idézve: „asztalaikat megrakják mézzel, kaláccsal, borral az angyalok számára”.

ARANYKENYÉR • Jellegzetes olasz karácsonyi sütemény. Csillag alapú, magas, kúpszerű, kuglófra emlékeztető foszlós kalács. Veronából származik, a színe arany-sárga, valószínű innen ered a

neve: pan di oro = aranykenyér. Mások szerint a nevét onnan szerzte, hogy a fényűző velencei gazdagok asztalán vékony aranylemezekkel díszítve tálalták

ÁFONYA • A kanadai népi fenyőfadíszítés kellékei igencsak eltérnek a másutt megszokottaktól. A Föld második legnagyobb országának északi falvaiban ugyanis a karácsonyi aggatómányok többsége a természetből származik. A tobozok, diók, makkok, madártollak, lakkozott falevelek mellett – szinte kötelező elemként – mindig kerül friss vagy szárított áfonya is a családi karácsonyfákra.

ÁLLATPOGÁCSA • Gönczi Ferenc az 1914-ben megjelent „Zala megyei vendek” című munkájában írja le, hogy a tanulmányozott szlovén népesség karácsonyi asztala környékén egy cserépfazék is kitüntetett szerepet játszik. Ebbe az eredendően korpával töltött edénybe tették karácsonytól vízkeresztig az első kanálnyit, az első falatnyit minden feltálat ételből. A vízkeresztet megelőző napon tartalmát még a házhoz hozott szenteltvízzel is meglocsolták. Ezután lisztet adtak hozzá, alaposan összegyúrták, pogácsákká szaggatták, amiket szépen kisütöttek. Vízkereszt napján mindet szétosztották a háziállataik között.

ÁRNYSZÍNHÁZ • Ádám s Éva nap lévén a bűnbeesést, Jézus születése kapcsán pedig a betlehemi eseményeket népi színjátékokkal, képmutogatással, különféle bábelőadásokkal idézték fel már a kora középkortól. A bábozás és

pantomim különleges ága az árnyékokra épít. (Elég csak a Britain's Got Talent idei győztesére, a magyar Attraction Látványszínházra utalni, s belátható, hogy mennyire hatásos lehet az ilyesféle, csakis egy síkban érzékelhető fellépés is.) Főleg lapbábokkal és néhány emberi szereplővel tették élvezetessé a hátulról megvilágított vászon előtt ülőknek az efféle műsorokat. A máig ismert legelső karácsonyi árnyékszínház-bemutatóról 1764-ből maradt feljegyzés. A megörökített előadás Frankfurt am Main akkori ünnepi forgatójában zajlott.

BALESETEK • Azt mondják a statisztikákra, hogy a bikinihez hasonlatosak. Sok mindent megmutatnak, de eltakarják a lényegét. Ugyan miféle karácsony-

kép alakulhat ki az adathasonlítás brit tudósai nyomán, akik a szerencsétlenségek számbavétele felől közelítették az ünnep jelentőségéhez?! Szorgos munkával megállapították: a leggyakoribb, orvost igénylő sérülések okai között az első helyet – kéz- és lábtöréseikkel, ficamjaikkal és izomszalag-szakadásaikkal – a karácsonyi égősor szerelésekor létráról, asztalról, székről aláhullottak vívták ki maguknak. Az ezüstérmét a fogászaton kikötő szájművészek érdemelték ki. Ők azok, akikben az a kóros téveszme alakult ki, hogy rágócsontjaik is betölthetik a dugóhúzó és sörnyitó szerepét. A képzeletbeli dobogó legalsó fokára olyan égési sérülteket hordanak, akik ügyetlenül lobbantották lánggra a rumot, vagy – holmi gyertyák ürügyén – ma-

gukra gyújtották a karácsonyfát, a szobát, a házat. Alig maradnak el tőlük az elektromos fényfüzereket barkácsolva javítgató polgártársaik, a különböző nagyságú áramutések és kórházi számlák elszenvetői. Az a szerencse, hogy a karácsonyt ép ésszel vagy nagyobb szerencsével ünneplőkhöz képest még együtt is csak törpe kisebbségnek számítanak.

BÁRÁNYHAJTÁS • Frankovics György feljegyzéseiből tudjuk, hogy a Somogy megyei Tótújfalu horvátjainál furcsa körmenet előzte meg az ünnepi étkezést. A család legidősebb asszonya egy kifordított báránybecsét öltött magára, amibe az összes gyerek belecsimpaszkodott. Háromszor kerültek meg így, nagy vidáman a karácsonyi asztalt, hogy aztán mindenki helyet foglalhasson mellette. A Sopronhoz közeli Kópházán ezen a jelképi megjelenítésen is túlléptek: valóságos bárányt hajtottak az asztal körül.

BORICA • A hétfalusi csángó férfiak vonulós mókatánca, amit régebben farsang idején is jártak, a múlt század hetvenes éveitől azonban már csak karácsony másnapján dívik a körökben. (Az előkészületek és a próbák már a karácsonyvárás első heteiben megkezdődnek.) Lábaikra a térd alatt csörgőt kötnek, a lábbelijükön pedig csörgős sarkantyút viselnek. Az alkalmi táncsoport tagjai között álarcosok is voltak/vannak, akik kolompot és fakardot is hordanak. A csoport, amely házról házra jár, egy magasra emelt kis karácsonyfa mögött vonul, amelyet előzőleg aranyozott gyümölcsökkel lógnak tele. A házaknál az álarcosok – miközben társaik szakadatlan ropják körtancukat – addig tréfálkoznak, míg úgy el tudják terelni az otthoniak figyelmét, hogy valamit észrevétlen elcsenhessenek. Amikor ez megtörtént, bejelentik a tény, s a család fő kötelessége étellel, itallal, pénzzel kiváltani az elragadott „értékeket”. Ha már ezen is túl vannak, a fura menet tovább vonul. A csoport végén a

kosarasok és nyársasok menetelnek, akik a kapott kolbászneműt és egyéb étkeket vizdik kellő látványossággal felszúrva, feltornyozva. A kapott és kicsikart adományokat a rendes évi körjárat után közösen fogyasztották el.

BÚVÁRKARÁCSONY • Advent utolsó hetében a győri búvárok már hagyományosan azért merülnek a hegyeshalmi kavicsbánya tavába, hogy kb. 25 méteres vízoszlopot fejük fölött hagyva, elhelyezzék és rögzítsék a feldíszített karácsonyfájukat. A búvároknál ez egyébként lassan világszokássá válik. A Bajkál-tóban, a Genfi-tóban, de Finnország és Kanada több állóvizében is ékes karácsonyfák meredeznek ilyenkor a víz alatt. (A dicső napra emlékeztetvén a netán arra csellengő más békaembereket, s szokatlan látvánnyal örvendeztetve meg a halacszkákat is.)

CIGÁNYKENYÉR • A cigánytelepek felszámolása után szétköltöztetett cigányság vajmi kevés eredeti hagyományát őrizte meg a régmúltból. Ami mégis megmaradt az többnyire az ét szokásokban érhető tetten. A beás családok nagy részénél a karácsonyi menü sor jelentősen eltér a környezetétől. A húsos káposzta például elmaradhatatlan, de az ünnepi alkalomra – legalább évente egy-

szer – a punyát, a kovásztalan cigánykenyeret is megsütik, feltálalják.

CIPŐHAJÍTÁS • A szenteste mindenütt a családé. Ha valamikor, ilyenkor különösen nem illik váratlanul, hívatlanul vendégségbe járni. Az, aki mégis erre vete-medne, könnyen pórul járhat. Be-nyitva az ajtón, alacsonyán szálló lábballal is felvázolhatják a képét. Litvániában, Csehországban, Szlovákiában – s tán más országokban is – cipőkkel bombázzák belülről a bejáratot. A lánytopánokkal azért, hogy megtudják a szerelmi esélyeket, a súlyos férfibakancsokkal s az asszonycipőkkel pedig azért, hogy a várható egészségi állapotról kapjanak előremutatást. Ha a lehullt cipő az orrával fordul az ajtó felé, az az abban hívőknek azt jelzi előre, hogy az eladó sorban levő lányt férjhez viszik a következő karácsonyig a háztól. Ha viszont a cipellő vég befelé mutat, akkor vagy várni kell még egy esztendőig, vagy addig kell egyre ingerültebben újra meg újra hajigálni, amíg ki nem jön a megfelelő orr-állás. Az idősebbek, betegek utcára néző cipői a kórház, vagy a temető felé mutatnak, a befelé nézők viszont gyógyulást ígérnek.

CÍMER • Nem hihető, hogy sok olyan településcímer lenne a vilá-

gon, amelyen karácsonyi népszokást is megörökítenek, Magyarországon azonban bizonyosan csak egy ilyen van. A jelenet szabatos leírása így hangzik: „aranyos keretű betlehemi barlang látszik, melynek fekete belterében – jobbról balra haladva – balra fordul és néző, aranykucsmás, vörös mintás aranyos szűrt és vörös csizmát viselő, vörös pástorbot markoló pástor áll, mellette ezüstköponyegű és kék szegélyű, csúcsos ezüstsüveget viselő, vörös csizmájú ifjú fordul szembe, középtűt kék terítőjű aranyos asztalkán egytornyú, vörös tetőzetű, aranyos betlehem helyezkedik el, fölötte nyolcágú vöröslő csillag arany sugarával, ettől balra ismét ezüstköpenyű és kék szegélyű, csúcsos, ezüstsüveget viselő ifjú fordul enyhén jobbra, majd aranyos kucsmát, vörössel és feketével dekorált, vörös szegélyű aranyos subát viselő, vörös csizmás pástor fordul jobbra, kezében ezüstfejű, vörös bot. A barlangtól jobbra és balra egy-egy arany búzakalász lebeg.” Ugye kitalálták? Ez a jeles látványelem Nagykarácsony községünk címerpajzsán szerepel.

CSEH TÉLAPÓ • Télapó otthonáért több ország is viaskodik egymással. A lappföldi és grönlandi után már egy „igazi” orosz télapó is megjelent, akinek Veliky Ustyug-

ban (Jakutföldön) van állandó lakása. Amiben mindegyik lakhely megegyezik az az, hogy tőlünk messze, nagyon északon és nagyon hideg tájon található. Ki gondolná, hogy sokkal közelebb tanyázik az igazi télapó? Például Jean de Brunhoff. Az ő „Babar és a Télapó” című könyvéből, fény derül a nagy titokra. A francia szerző történetének főhőse Csehországban találja meg az idős ajándékhözó lakását. Persze azért mérget ne vegyünk rá! Tévedtek az írók már ennél nagyobbakat is. (Shakespeare Téli regéje részben a sohasem volt Cseh-tenger partjainál játszódik.)

CSELÉDFA • Ha hinni lehet – és miért is ne lehetne – a Nefelejts című korabeli folyóirat 1862-es évfolyamában megjelent „Sárosmegyei tótcselédesség karácsonfája” című írásnak, akkor a megemlített örökzöld növény különleges díszítése mindenképpen említésre méltó. A jómódú sárosi földesurak kedveskedtek oly módon kiszolgáló személyzetük tagjainak, hogy a névre szóló ajándékaikat közvetlenül (és csomagolás nélkül) a külön a cselédjeik számára feldíszített fára, annak hagyományos díszjei közé akasztották. Így aztán sapkák, sálak, harisnyák, táskák, ingek, főkötők, dohányzacskók, szoknyák, ködmön és pipák is lógtak az ágakon. „Azok mindegyikére egy-egy cseléd neve van akasztva pl. Palkó kocsisé, János béresé, Juci szolgálóé, Anca kályhafűtőnéé stb., stb.” – írta az enyhén szólva is épületes látványt nyújtó karácsonyfáról az említett lap.

CSENGETŐK • Bereznai Zsuzsanna említi a „Népszokások a dusnoki ráchorvátoknál” című tanulmányában, hogy karácsonyi vacsorájuk után Dusnokon a fiúgyermek házról házra – a szomszédokhoz, rokonokhoz – indultak csengetni (zvonet). A becsöngetés és ajtónyitás köszöntő verssel párosult. Dió vagy pénz járt érte. Ezt a szokást még a legvadabb ötvenes évek csengőfrászos időszakában sem pusztította

el, az 1980-as években azonban békésen kimúlt. (Bízzunk benne, hogy csak Csapkerózsika-álomba szenderült!)

DAGASZTÁS • A karácsonyhoz kötődő bolgár babonák, pontosabban a babonás varázsszertartások egyikeként terjedt el, hogy a termékenységre váró asszonyok és sokgyermekes családokról álmódó fiatal lányok a szenteste vacsoráján felszolgált kenyeret, kalácsot ülve, az ölükben dagasztották, dagasztják. Néhol – a hatást fokozandó – a kisütött kenyeret a kötényükkel lefedve, kismama-pocakként viszik az asztalhoz.

DALAUZI • Örmény karácsonyi csemege, amely dióból, mákból, mézből és ostyából készül. Afféle lágyabb grillázs. Régen vásárokon is árusították. Karácsonyfafüggőket is készítettek belőle.

DARÓC • Nem a ruha teszi az ünnepet, az ünnep teszi a ruhát! Van ahol még a legegyszerűbb gyapjúposztó is kötelező ünnepi viseletté főségesül. A kalotaszegi lányoknak karácsony végéig fehér darócruha a templomjáró öltözetük, abban sétálnak el – a barátnőikkel, testvérhúgaikkal összekarolva – valamennyi misére.

EGYMILLIÓ CSILLAG • Franciaországból 1998-ban indult útjára ez a szegényeket támogató mozgalom. Aktivistái ma már Európa húsznál is több országában vannak jelen. A segélygyűjtő önkéntesek tetszőleges összegű adományért cserébe gyertyákat adnak a járóknak, amiket szenteste kérnek meggyújtani. Így akkor jelképesen milliányi csillagot lobbantanak fényre. Minden kicsi láng egy-egy rászoruló jelképez, akiknek az összegyűjtött pénzek némi törődést és segítséget jelentenek.

EZÜSTKACSA • A szlovákiai kalderás cigányok egyik mondája szerint a legelső vajdájuk ezüstből készítettett magának egy kacsát formázó díszet a sátra tetejére. Az

pedig, amikor gazdája meghalt, életre kelt és elrepült. A monda szerint minden évben egyszer, karácsony éjfélkor visszatér az égből, és rászáll a kiválasztott cigányok sátoztartó rúdjára vagy karácsonyi asztalára, hogy szerencsét hozzon a számukra.

EL NIÑO • A Csendes-óceán keleti részén is jár a karácsony. Ecuadori halászok vették észre, hogy minden évben december végén megérkezik hozzájuk egy meleg vízáramlás, amely – mintegy ajándékként – tonhalporontyokat és makrelákat terelget magában. Karácsony közelsége miatt a gyermek-Jézus tiszteletére „a gyermek” (El Niño) nevet adták a tengeráramlatnak, amit aztán 1895-től a hivatalos szakirodalom is átvett.

ÉJJELIŐR • Hollandia falvaiban nyolc nappal a karácsony előtt fura feladattal bízzák meg a legjobb torkú férfit. Éjjeliőrnek nevezik ki, mégis átaludhat minden éjszakát. Feladata mindössze annyi, hogy hivatalba lépésétől az ünnep utáni nyolcadik napig minden reggel végig menjen a falu összes utcáján és ébresztőként vidám karácsonyi nótákat énekeljen.

ÉLŐ BETLEHEM • Néhány éve a máriapócsi kegyhely újabb idegenforgalmi nevezetességgel híresbedett. December 24-én délután a bazilika előtti templomtéren élő betlehemes játékot tartanak. Igazi tehének, bárányok, szamarak és jelmezes szereplők adják elő a nevezetes jászol körül zajló bibliai jeleneteket.

ÉLETKOR • Az Ószövetség legendás alakja Matuzsálem (Methuséláh), akit a maga 969 évével minden idők legnagyobb életkort megélt embereként szokás emlegetni. A lappföldi Mikulás, Joulupukki, kiscsoportos óvodás óhózzá képest, hiszen hivatalos életrajzírói szerint „csak” kereken 700 éves. Igaz, van valami, amivel messze megelőzi a nagyhírű ósatyát. Ő ugyanis évtizedek óta

egyetlen évet sem öregszik. Már 1979-ben is éppúgy 700 esztendő-t számlált, mint napjainkban. Ráadásul az elmúlástól is kevésse kell tartania (sokak meggyőződése szerint halhatatlan).

FAFENYEGETÉS • Úgy tűnik, hogy karácsonykor sok helyen szeretnek frászt hozni a fákra. Diósvizlón – ahogy Berze Nagy János rögzítette – karácsony estéjén harangzó alatt fejszét ragadva kifutnak a gyümölcsösbe, megfenyegetik a fákat, s azt mondják: „Ha nem termel jövőre, kiváglak.” Deborah Murell Romániában találkozott hasonló népszokással: „karácsonykor a férj odalép minden fához, amelyik nem hozott vagy alig hozott termést az évben és kivágással fenyegeti. A feleség minden egyes fánál könyörög a férjnek, hogy kímélje meg a fát, mert a következő tavasszal olyan sok termésbe fordul majd, mint amilyen téisztás most az ő keze.” Papadopulosz Petkova Adriana beszámolója szerint a bolgárok közt szintén honos ez a viselkedésmód. „A vacsora előtt jelképesen háromszor sújtanak baltával a nem termékeny gyümölcsfák felé és eközben a megfelelő szavakat kimondva, kivágással ijesztik meg azokat, hogy termőre forduljanak. Bulgária egyes vidékein hasonló módon jártak el a gyerekekkel is, akik nem kezdtek el időben járni, s a meddő asszonyokkal is a gyermekáldás érdekében.”

FEHÉR ANORÁK • Karácsony napján a grönlandi eszkimók a hétköznapi öltözetüket ünnepi népviseletre (a Mirelite-logóról nálunk is jól ismert), szőrmével bélelt, kapucnis, hófehér anorákra cserélik. Abban mennek el a templomaikba, hogy a családi díszebéd előtt megmerítkezzenek a vallási közösség ünnepi hangulatában. A szertartás végén kölcsönösen kellemes karácsonyi ünnepeket kívánnak egymásnak, majd hazatérnek otthonaikba. (Nyelvükön, azaz inuitul a karácsonyi jókívánság egyébként így hangzik: „Juullimi Ukiortaassam-

ilu Pilluarit!“. Tessék csak bátran gyakorolni!)

FENYŐÁLOM • Egy népi babona szerint, aki a feldíszített karácsonyfa alatt alussza át karácsony két éjének egyikét, az egy esztendei védelmet szerez minden gonosz lélekkel szemben. Ráadásul, ha szépet álmodik, annak beteljesülésében is bizonyos lehet.

FÜGGÖNYÖK • Jamaicában általános szokás, hogy karácsony hetében a keresztény családok utcai ablakaiban lecserélik a sötétítő függönyöket. A betlehemes motívumokkal díszített, boltokban is megvásárolható, de többnyire odahaza készített alkalmi ablakleplek vékony, áttetsző szövetből készülnek, de vannak olyanok, amelyekben még áttört minták is lelhetők. Így aztán úgy sötétítenek, hogy a szobai fények üvegablánként más és más különleges látvánnyal örvendeztetik meg a járókelőket.

GELT • Ez a zsidó Hanuka-ünnep során a gyermekeknek ajándékozott, arany, vagy ezüstszínű fémfóliába csomagolt és pénzérme formára préselt csokoládékorongok gyűjtőneve. A XX. század utolsó harmadában tűnt fel a karácsonyi díszítésket ismertető könyvekben is. A karácsonyfa lábánál elhelyezett kis kosárkában, vagy az ünnepi asztalon szerteszórva jelképezi a vágyva várt, vagy féltve őrzött gazdagságot, szerencsét. Ezeket a változatokat az eredeti geltek „fej” oldaláról elmaradhatatlan Hanuka-gyertyatartó motívumát természetesen karácsonyi jelképekre cserélték.

GRÁNÁTALMA • A legősibb gyümölcsök egyike. Őshazája Közép-Kelet-Azsia. A görögök szerint karácsonykor szerencsét hoz. A jómódot, az egészséget jelképezi. Magjait a francia konyha díszítésre is felhasználja. A híres karácsonyi fatörzs-süteményeken nélkülözhetetlen.

GYERTYAFÚJÁS • Egyes szlovák családok a karácsonyi vacsora végén elsőként az étkezésen résztvevő legidősebb személlyel fújatják el a gyertyát. E művelet alatt mindannyiuk tekintete a füstre mered, mivel annak irányából messzemenő következtetést vonnak le. Ha a mennyezet felé száll, akkor az illetőre a következő karácsonyig szerencsés és betegségmentes év köszönt. Amennyiben azonban nem ezt az irányt választja a lángnyom, akkor balszerencsétől, kórságoktól, sőt a haláltól is tartania kell. A gyertyát ezután újragyújtják és továbbadják a következő legidősebb személynek. Csak akkor állnak fel az asztaltól, ha már mindenkire sor került.

GYOMORRONTÁS • Erről sem árt megfeledkezni! Az egészségügyi világszervezet, a WHO becslése szerint évente 400 ezer ember betegedik meg amiatt, hogy tévesen ehetőnek ítélt meg, és gondatlanul elfogyaszt a karácsonyi ételmaradékból valamilyen romlott táplálékot.

GYÜMÖLCSMINTÁZÁS • Dán családok körében az utóbbi évtizedekben kialakult és elterjedt szokás, hogy az ünnepi asztalra feltálat narancsba, grapefruitba, almába, körtébe a héjukon keresztül szúrt szegfűszegekkel alakítanak ki mintákat. Többnyire a gyerekekre bízzák ezt a szórakoztató szépítést. A legkisebbeknek szóló lapokban, és az újságok gyermekmellékleteiben advent idején mintákat is közölnek, hogy könnyebb legyen a dolguk. Szívecskék, szarvasok, hópihék, fenyőág és angyalkák alakulnak ki a szegfűszegpöttyökből. Ezek, amellet, hogy szépek, arra is alkalmasak, hogy készítésük idején az egész családot ráhangolják a beköszönő ünnepre.

HAJBABONA • Karácsony estéjén tépjen ki a leány a hajából egy szálat és kösse ezt annak a széknak a lábához, amelyiken a család legidősebb tagja fog ülni a vacsora alatt, mert amilyen fog-

lalkozásról az legelőször beszélni kezd, olyan szakmájú lesz a lány jövődöbelije! – olvasható a Vasárnapi Újság 1898. december 25-ei számában.

HALPÉNZ • Úgy látszik, nem csak a magyar nyelvterületen nevezik így a halháj alkotó elemeit. A cseheknél is hasonló a képzettársítás. A babonások karácsonykor minden tányér alá pontypikkelyeket csempésznek, hogy ettől több pénz álljon az újévben a házhoz.

HOR, KARSZUDAN, BASZANATER • Az ősi etióp keresztény irodalomban Gáspár, Menyhért és Boldizsár helyett e neveken jegyzik a kis Jézust felkereső napkeleti bölcseket (a „háromkirályokat”).

ISKOLATÁSKA • De nehéz az iskolatáska! – a régi sláger lelkünkbe égette. Pedig vannak helyek és idők, amikor könnyű szívvel és emelkedett lélekkel, örömmel hordják magukkal/magukon a gyerekek. Ilyenkor nem is lehet eléggé nehéz nekik. A szerbiai Vajdaságban a karácsony előtti napon van egy ilyen alkalom. A kora esti órákban, vacsora előtt gyűlnek össze a diáktársak, s üres iskolatáskaikkal kelnek útra, jókívánságot mondani házról házra. (Korindanje a szokás neve.) A kis korindašik almát, narancsot, aszalt gyümölcsöket, édességeket, süteményeket, diót, mogyorót kapnak a felköszöntöttektől, amit a máskor füzetek, tankönyvek szállítására szolgáló alkalmatosságaiukba gyűjtenek.

ITALFOLT • Belarussziában nem szabad megsértődni azon, ha az ajándékba hozott vörösbort, tojáslikört, vagy csokoládéflipet a házasszony eldugja egy jó időre. Lesz anélkül is elég dolga a folt-tisztítással. Szenteste az ősökről is megemlékeznek. Egyes tájegységeken ilyenkor az italokból pár cseppet az abroszra illik a számukra lötytyinteni. Vodka és világos sör esetén talán még nincs is harag, a barna sör már nyilván határeset, de be kell látnunk – van igazsága a gazdasszonynak –,

ilyen feltételek mellett a vörösbort és társai felszolgálása már durva merényletnek tűnhet ellene.

JÁSZOLBA HELYEZÉS • A libanoni keresztény családok lakásaikban szép betlehemes jelenetet rendeznek be. A legfontosabb szereplő azonban sokáig hiányzik. Őt, azaz az őt jelképező figurát, csak az éjféle misére induláskor helyezik ünnepélyesen a jászolba. Először ekkor kívánnak áldott karácsonyi ünnepeket egymásnak, ekkortól számítják az ünnep beköszöntét.

JINGLE BELLS • Az egyik világszerte legismertebb karácsonyi dalt James Lord Pierpont (1822-1893) amerikai orgonista, zeneszerző komponálta-írta, s tette közzé 1857 őszén. Eredetileg egy amerikai Hálaadás napja alkalmából rendezett lovas szánversenyhez kötődött, a karácsony szó ezért elő sem fordult a szövegében.

JÚNIUS 17. • Mi, és mikor lehetett a „betlehemi csillag” néven emlegetett égi jelenség? A csillagászok évszázadok óta számos elmélettel rukkoltak elő ebben az ügyben. Most itt egy újabb, viszonylag friss tantétel. Dave Reneke és ausztrál csillagász kollégái egy számítógépes programmal arra jutottak, hogy olyan objektum, ami megfelelne a Bibliában említett – a napkeleti bölcseket Jézus-hoz elvezető csillagnak, valójában nem karácsonykor, hanem nyáron volt megfigyelhető Betlehem éjszakai égboltján. A Vénusz és a Jupiter került látszólag oly közel egymáshoz, hogy a fényük összeolvadt, és egy látványos, nagyméretű csillagnak tűnhetett a Földről. Jézus születésének időpontját ennek nyomán ők június 17-ére teszik.

KAKASBOBAJKA • A filkeházi ruszinok – a mákos gubával távoli rokonságot tartó – dagasztott, kelt tésztából készült karácsonyesti ételükből, a bobajkából a baromfiudvar lakóinak is adnak. A tyúkoknak, hogy sokat

tojjanak, ugyanazt adják, amit maguk is fogyasztanak. A kakaóknak azonban extra kiegészítővel szolgálják fel e finom nyálkságot. Számukra fokhagymát is raknak a bobajkába, „hogy hamisabbak, erősebbek legyenek.

KALAP • A karácsonyi abrosszal kapcsolatban a lacházi származású Csontos Imre a következő helyi gyógyszerészt, gyógyhitet is elmesélte a néprajzi gyűjtőknek. „Karácsony éjszakáján rátették a kalapot az asztalra. Ha beteg a jószág, mögverögetik vele, möggyógyult. Ha a lónak fáj a hasa vagy a tehénnek, a kalapot rátették a hátára vagy mögverögették vele a hasát.”

KARÁCSONYFAKÖR • Új keletű szokásként az Amerikai Egyesült Államokban, a washingtoni Fehér Ház mögött évente felállított „nemzet karácsonyfája” köré apró karácsonyfákat telepítenek. Az USA mind az ötven állama küld egyet, és úgy díszítik fel, hogy saját jellegzetességeik tükröződjenek rajta.

KARÁCSONYI ÓRA • Először 1902-ben egy hamburgi gyermeklap, a Der deutsche Kinderfreund közölt egy egymutatós, tizenkét beosztásos képes órát, amellyel a karácsonyig hátralevő napok számlálását tették szemléletessé az ifjú olvasóknak. Később más lapok is követték a példát. Egy kelet-német gyűjtő az 1960-as évek végén negyvenhét különböző példánnyal büszkélkedett.

KÁVÉBOGYÓ • Mi, itt Európában a kávé többnyire csak pörkölt, fekete állapotában ismerjük, vagy legfeljebb vajszínű-zöld, pörkölésre váró babszem formájában. Csak kevesen tudják, hogy feldolgozásuk kezdetéig piros kabátot (héjat) viselnek magukon. A kávétermelő vidékeken természetesen így is ismeretesek és nagyra becsülték. Costa Ricában például a karácsonyi koszorúk nélkülözhetetlen kellékei. Ott cipruságakból, piros kávébogyókból és a szalagokból kötik a lakásokat, üz-

letek és hivatalokat ékesítő díszfonatokat.

KENYÉRKOCKA • Az Alföldön volt általános szokás a múlt század első felében, hogy a szegényebb családok karácsonyfájára pirított kenyérkockákat is aggattak díszként. A pattogatott kukoricából készített „gyöngysorok” mellett természetesen az aranyra és ezüstre festett diók, almák is ott lógtak, de szebbé tette a fát az is, hogy a lányok az ünnep idejére egy-egy ágára pántlikázták a kék és fehér hajszalagjaikat. A fenyőt egyébként arrafelé sokáig borókaágak, kisebb borókabokrok helyettesítették.

KIKERÜLÉS • Erdélyben az Úz-völgyében fekvő települések lakói így nevezik a templomi körmeneteket. A helyi közemlékezet számos éjszakai kikerülést is megőrzött, amelyekre a karácsonyi éjféli miséket követően kerítették sort.

KIS DOBOS • Aki egyszer is halotta, nehezen felejtí a „The Little Drummer Boy” című karácsonyi dalt. Ó, rapapampam, rapapampam, rapapampam – ez a refrénje. Az ének különösen szép történetet beszél el egy szegény fiúról, aki a napkeleti bölcsek szegény szolgáljaként, nem tud méltó ajándékot venni a gyermek Jézusnak. Mivel Szűz Mária megengedi, dobolni kezd az újszülöttnak, aki hálás mosollyal viszonzza a nem mindennapi szívjóságot. A fülbemászó dallam egyre növekvő népszerűségét jelzi, hogy a Katherine Kennicott Davis által 1941-ben írt muzsikát és dalszöveget eddig 220 változatban, a legkülönbözőbb zenei műfajokra dolgozták át, sőt a megénekelte eseményorból rajz- és bábfilm is készült.

KORONÁZÁS • Úgy tűnik, hogy a karácsonyt, az „égi király” születésnapját a régi korokban különösen alkalmasnak találták a földi hatalmasságok királyné, császárrá tevésére. 800 karácsonyán III. Leó pápa koronázta római csá-

szárrá Nagy Károly frank királyt. Hetvenöt évvel később a császári diadémot VIII. János pápa tette Kopasz Károly frank király fejére. 967-ben I. Ottó német-római császár e nap tette társzászárrá II. Ottót, a fiát. 1046-ban, karácsony napján III. Henriket avatta II. Kelemen pápa német-római császárrá. 1066 karácsony első napján Hódító Vilmost angol, 1076. december 26-án II. Boleszlávot lengyel királlyá kenték fel. A mi Szent Istvánunk megkoronázása legtöbb forrás által számon tartott időpontja: 1000. december 25, illetve 24. Ekkor koronázták meg a II. Szilveszter pápa által küldött hatalmi jelképpel. Mivel ő volt a legelső magyar király, így a Magyar Királyság (a magyar állam) születésnapja is karácsonyra esik.

LARVANDAD, GUSNÁSZÉ, HORMIZD • Első hallásra olybá tűnhet, mintha a svéd vagy norvég válogatott keret tagjainak összeállítását hallanánk, pedig ennél messzebb alig keveredhetnénk az igazságtól. Nem a hűvös Skandinávia, hanem a Közel- és Távol-Kelet felé kell tekintenünk, ha a felsorolt urak kilétére vagyunk kíváncsiak. A helyes megfejtés: a szír keresztény hagyományban a háromkirályok viselik e neveket.

LÉCSZEMLE • Ha a lányok arra voltak kíváncsiak, hogy milyen lesz a férjük, az éjféli misére vonultukban bekötötték egymás szemét, majd megérintették a legközelebbi kerítést. Ha az egyenes és sima lécekből állt, az azt jelentette, hogy majdani férjük ügyes, leleményes férfiú lesz. Ha azonban a fa göcsörtös és durva tapintású volt, az rossz és durva társat, nehéz házasságot sejtetett.

LUCA-NAP • 1528-ig, a Gergely-naptár bevezetéséig december 13-ára esett a téli napforduló, azaz akkor volt legrövidebb a nappal és leghosszabb az éjszaka. A Szt. Luca, a „sugarzóan fényes” Luca névünnepe, ezért vált a karácsonyi ünnepkörnek a szentes-tét megelőző legmeghatározóbb,

rengeteg babonával és népszokással kísért napjává.

MADZAG • Ha csak annyit mondanánk, hogy vannak szülők, akik megkötözik alvó gyermekeiket, valami szörnyű kegyetlenséget sejtetnénk. Pedig a venezuelai apák és anyák – a helyi hagyományokat követve – szeretetből, gyermekeik nyomatékos kérésére és az ő egyetértésükkel folyamodnak ehhez az eljárás-hoz. És évente csak egyetlen alkalommal! A karácsonyt megelőző este, lefekvéskor egy vastagabb madzagot kötöznek a gyerekek nagylábujjára, a másik végét pedig ravaszul keresztben átvezetik az ablak belső csuklópántjain. Mindezt pedig azért teszik, hogy amikor Mikulás megérkezik az ajándékaival, a zsinór azonnal leleplezze az ablaknyitáskor. (Arrafelé ugyanis a szakállas öreg nem veti be a másutt bevált kéményes, kandallós trükköt, inkább az ablakokon keresztül mászkál.) Sok idővel az elalvás, és az ajándékok elrendezése után, maguk a szülők rántják meg, vagy szakítják el messziről egy segédzsinór segítségével a madzagot (az ügyesebbek még ablakot is nyitnak), így az izgatottan felpattanó gyerekek mindig „éppen csak” lemaradnak a várva várt vendég érkezéséről, távozásáról. Azt azonban a nyomokból és a hátrahagyott díszes csomagokból „tényszerűen észlelik”, hogy valóban felkereste őket.

MALAC • Oroszországban lovak, Amerikában rénszarvasok húzzák az arrafelé illetékes ajándékhozó szánját. Régi képeslapok is igazolják: Erdélyben a szászoknál

a „Christferkel” (a karácsonyi malac) húzta kocsijával a gyerekeknek szánt meglepetéseket.

MEGTESTESÜLÉS? • Egy Bod Péter (1712-1769) és követői által hangoztatott – s azóta megcáfolt – elképzelés szerint „karácsony” szavunk a latin „incarnatio” (megtestesülés) szóból ered. A nehezen kiejthető szót koptatta el a magyar nép – állították – az évszázadok során karácsonnyá. (Így közvetlenül igazolható lett volna, hogy az ünnep megnevezése összefügg a Megváltó megszületésével.)

MIKULÁSRENDŐRÖK • A Fülöp-szigetek fővárosa, Manila belvárosában 2007-től kezdődően december 6-ától karácsonyig a rendőrök egyenruhájukhoz piros mikulássapkát viselnek, hogy egyrészt maguk is növeljék a karácsonyi hangulatot, másrészt, hogy jobban észrevegyék őket a megnövekedett forgalomban.

NAGYLELKŰ ESTE • A szentesítet, azaz a december 24-ei csillagnyílástól, holdfeljöttétől éjjelig tartó időtartamot a különböző népek és népcsoportok eltérő neven emlegetik. Karácsony szombatja, bővedeste, pocakeste, de sok más megnevezése is ismert. Szlovák elnevezése, a „štedrý večer” különleges szépségét aligha érdemes vitatni. Nagylelkű este – nagyjából eké-ként fordítható.

NEGYEDIK • Egy orosz profán legenda úgy tartja, hogy a közismert három mellett volt egy Jézust kereső negyedik király. Ő is

keletről indult, de a sztyeppén keresztül, egy rénszarvas húzta szánon tette meg az útja elejét. Rengeteg kincsel akarta megörvendeztetni az isteni csecsemőt, de minden útjába került szegény kisgyereket megszánt, megajándékozott. Amikor a magával vitt egész szállítmánya elfogyott, elszégyellte magát, s mivel ajándék nélkül nem volt bátorsága beállítani a megváltóhoz, visszafordult, hazatért keseregve. Láthatlanul sem feledkeztek azonban meg róla. Jézuska születésnapján egykori útját újra és újra végigjárhatja. Gyed Maróz (Fagyapó), Télapó és Mikulás helyett jutalomként azóta is ő hordhatja szét a jó gyerekek ajándékait a világ ama kicsiny szegletében.

NOELLE • A francia Noëlle női keresztnév angol változata. (Magyarországon Noellaként anyakönyvezhető.) Jelentése „karácsonyi”. Az ófrancia szó az Úr születésnapját jelölő a latin „dies natalis Domini” kifejezésből szakadt ki és alakult át.

OLDALAZÁS • Az éjféle misén a magyar néphit szerint – megmagyarozatlan okból – a boszorkányoknak is kötelező a részvétel. Leleplezésükre készül az a bizonyos nagy szakértelmet és kellő lassúságot igénylő Luca-szék is. A vajdasági magyarok szerint azonban főlegesen oly sok energiát pazarolni erre az asztalosmunkára, anélkül is könnyen leleplezhető a démoni asszony-ságok. Szerintük – ahogy azt a Magyar Szónak 2009-ben egy temerini öregúr kifejtette – elég megfigyelni, ilyenkor ki megy

be oldalazva a templomajtón, az „hóttbiztos” boszorkány, ugyanis fején viselt, hatalmas, noha láthatatlan ökörszarvaitól máskülönben be nem férne.

OLLÓKÖTÉS • A régiek babonás szokása volt, hogy Ádám-Éva napján – bárányvédelmi okoktól vezérelve – minden ollót gúzsba kötöttek. („Hogy a farkas ne fogja meg a juhót”, „hogy a szája ne legyen nyitva a farkasnak”). Újévig az ollók szakszerű helyettesítését a bicskákra és késekre bízta.

ÓLOMDÍSZEK • 1880-as években az üvegdekorációk még igen drágák voltak. A házilag készített karácsonyfadíszek mellett a préselt ónból gyártott és a kézzel festett öntött ólomdíszek voltak közkedveltek. Ez utóbbiak – a fűtt üvegdíszekhez hasonlóan – Németország gyáraiból árasztották el az európai piacot.

ÖKO-KARÁCSONYFA • A 2010. évi japán karácsony nevezetessége volt egy olyan karácsonyfa, amelyen a színes fényfüzér ragyogásához szükséges áramot egy nagy akváriumban közszemlére tett elektromos angolna szolgáltatja. (A kifejlett kétméteres elektromos angolnák akár 800 voltos kisülésekre is képesek!)

PADLÓN HÁLÁS • A baranyai Szalánta sokác családjában karácsony estéjén a gazda szalmát hoz be a szobába, és eltereti a padlón. Ilyenkor a családfő nem az ágyban alszik, hanem a padlón, illetve a szalmán, mint egykor a pásztorok.

PAPÍRKORONA • A britek szerint illetlenség fedetlen fővel ülni a karácsonyi asztalhoz. E célra azonban nem kendőt, nem sapkát, de még csak nem is kalapokat használnak. Egytől egyig királyi koronát viselnek. Igaz, csak papírból készítettet. E különös hatalmi jelvények a karácsonyi petárdákban a „Christmas cracker”-ben jelennek. Azok elpukkantása után kerülnek belőlük elő.

PIROS KÖTÉNY • Az ünnepi színek nagyon fontosak a svédeknel. Olyannyira, hogy mindent fehérrel, pirossal és zölddel díszítenek. A háziasszonyok karácsony alkalmával piros kötényt húznak, és csakis abban forgolódnak, sütnék-főznek a konyhában.

POGÁCSAOSZTÁS • Matuska Lászlóné írta le 1900-ban, azt a krassószőrényi románok között karácsony vigíliáján megfigyelt szokást, amely az esti templomi istentisztelethez kötődött. „Míg benn a pópa általános áldást oszt a jelenlevőkre, különösen pedig az asszonyok által magukkal hozott tarisznyákban rejlő, néha 50-60 darab ököl nagyságú, többnyire koromfeketere égetett pogácsákra, a „pizerei”-re, addig odakünn a templom körül szépen egymás mellé sorakozik a falu valamennyi – akár koldus, akár jómódú – gyermeke, tisztára mosdatva, megfésülve. Mindeniknek karján vagy nyakában piros csikós tarisznya, természetesen üresen. A templomozás végeztével aztán megkezdődik az általános adakozás az üres tarisznyákba, amely mindig kifogástalan rendben megy végbe. Persze van aztán zajos öröm, mikor a dermesztő hideggel nem törődő apróságok összehasonlítják, hogy kinek van több fehér pogácsája.”

REKORDBEIGLI • A karácsonyhoz kötődő egyik magyar Guinness-rekord 2007 decemberében született „A világ eddigi leghosszabb bejglije” kategóriában. A giga-bejgli huszonegy cukrász közös munkája volt. A budapesti Kossuth téren, az Országház előtt készítették el, majd osztották szét a hitelesítés után. Az 570 méter hosszú – részben dióval, részben mákkal töltött – sütemény azóta is tartja az elsőségét. Meg sem kísérelték felülmúlni.

RÉPÁS LEPÉNY • A zalai szlovének a túros mellett répás lepényeket is fogyasztottak karácsonykor. Ezekből még a házi jószágoknak is adtak, hogy egészségesek maradjanak.

SÁTOR • Párizsban a városháza előtti téren rendkívül nagy alapterületű betlehem sátrat emelnek karácsony előtt. Minden évben más országot kérnek fel arra, hogy ebben az alkalmi építményben állítsa ki a népe szokásainak és ízlésének megfelelő betlehem jelenetet. E sátor az évek során a népeket összefűző karácsony szép jelképe, s idegenforgalmi nevezetesség lett. Sokan látogatják.

SÍRAJÁNDÉK • Több nép is van, amely a karácsonyt megelőző napokban hagyományosan felkeresi szerettei sírját. A lovári románok nagy része is ezt teszi. Szokásrendjük azonban némileg különbözik másokétól. Ők ajándékot is visznek halottaiknak a temetőbe. A gyerekeknek apró műanyag autót, tenyérnyinél kisebb babát, állatfigurát, a felnőtteknek feldíszített mini karácsonyfát, vagy legalább néhány szem szaloncukrot helyeznek a sírra.

SÓ • Aki ismeri a legkisebbik királylány választát, aki apjának azt feleli: „úgy szeretlek, mint az emberek a sót”, az emlékezik a tanulásra is – a só nélkülözhetetlenségére, értékére. Az nem lepődik meg azon sem, hogy a konyhasónak a decemberi ünnepkörben is

kiemelt szerepe van. Az asztalra kerülő sőtartó tartalmát a hagyományok szerint később elkülönítetten őrzik, mert a magyar néphit szerint egy csekély „karácsonyi só” használatával elkerülhető a tehenek felfúvódása, s növelhető a tejhozamuk is. Székesfehérvárott – ahogy az a Katolikus Lexikonban olvasható – a gazdaasszony sőt tesz a karácsonyfa alá, majd ezzel ízesíti az ünnepi ételeket. Karácsony másnapján egyébként a katolikus templomokban szintén közkézen forgott ez az alapvető ételízesítő, mivel az árpa és a zab mellett ilyenkor zajlott a konyhasó szentelése is.

SÜTEMÉNYES DOBOZ • Norvégiában a karácsonyi készülődés már novemberben elkezdődik. Nincs semmi előírás arra, hogy hány féle aprósüteményt kell sütni, él azonban egy íratlan szabály. Sokan kötik magukat ahhoz a régi babonához, mely szerint szerencsebiztosítékként legalább 7, de többnyire 13 különböző sütit kell karácsonykor az asztalra tenni. Ezeket jól záródó fémdobozokban tárolják az ünnepnap felbontásig. A szándékolt többsütséssel a barátok is kapnak. Ez az előzetes süteménycsere szintén dobozigényes. Ezért aztán talán nincs is ország, ahol nagyobb becsben tartanak a régi süteménytárolókat, mint Norvégiában. Ez még a nagymama, a dédi karácsonyi doboza – büszkélkednek. (Mivel minden háziasszony sok ilyenrel rendelkezik, többfelé jut a nagy dobozörökségből.) A mives darabokból árveréseket is rendeznek a ritkaságok kedvelőinek.

SZALMATÚRÁS • Feljegyzések szerint Bukovinában régen nemcsak felhíntették szalmával a padlót, hanem néhány – e célra félretett – nagyobb szalmaköteget is bevitték az ünnepi szoba egyik szegletébe. Ebbe a karácsonyi szalmába rejtették el a gyermekeknek szánt becsomagolt ajándékokat. Onnan kellett nekik előtúrni azokat, és a karácsonyfa alá helyezni a szentesti vacsora kezdete előtt. (Így jobban izgultak az ajándék bontásig.)

SZALONCUKOR-CSÚCS • A magyarok – a bejglíkésztés (2007) utáni – karácsonyhoz kötődő második világsúcsát (Guinness-rekordját) 2011 decemberében érték el. A budapesti Bonbonetti cég egy szem szaloncukorral vívta ki magának az elsőséget. Igaz, hogy az az egy 209 kilósra sikeredett. A csokoládéval burkolt marcipános csoda – amely közel 20 ezer hagyományos méretű szaloncukorra való anyagot tartalmazott – mintegy három méter hosszú volt. A hitelesítés után egy gyermekotthon lakóit ajándékozták meg vele. Azok voltak csak igazán a jó gyerekek! Egyetlen szem szaloncukoron is képesek voltak békésen, testvériesen megosztani.

SZENESLAPÁT • Gánton a szeneslapát is szerepet kapott karácsonykor (ha nem is főszereplő, fontos epizodista lehetett). Vass Erika néprajzkutató ismertette: a gánti német családok körében szokás volt, hogy szenteste „az édesanya szeneslapátra parazsat tett, a parázsra pedig egy fenyőágot, és az épület minden helyiségét bejárta vele. Mindenütt kereszt alakot írt le a lapáttal a levegőben, mintha megszentelné a házat, hogy megvédje azt minden bajtól.”

SZENT BONIFÁC • A német földről elterjedt karácsonyfa eredetéről számos legenda él. Az egyik szerint a fenyő felmagasztosulása Germánia apostolához, a germánok hittérítőjéhez, Szent Bonifác (Bonifatius Wynfrith) angol származású szerzetes személyéhez kötődik. Egyszer régen, amikor hittérítőként épp az apostolok lován, azaz gyalogszerrel járta sora a germán törzseket, Geismar mellett találkozott egy csoport pogánnyal, akik egy hatalmas tölgyfa előtt kisgyermeket kívántak feláldozni az istenüknek, Thornak. E látvány hatására akkora indulatba jött, hogy egyetlen dühös ökölcsapással kettéhasította Thor szent tölgyfáját. A függőlegesen kettédőlt fatörzs közepén azonnal egy kis fenyő szökellt elő a földből. Bonifác pedig rögvest elbeszélte a csodára táguolt szem-

mel toporgó egybegyűlteknél, hogy a fenyő az örök élet és a megváltó Krisztus jelképét látják. (Ezután már csak a fa díszítésén, szobába szállításán, a karácsonyfatalpon s más efféléken kellett évszázadokig gondolkodni – az alapeszme, íme, készen állt.) Persze a nevezetes tölgyfa sem ment veszendőbe. Deszkáiból ott helyben, kápolnát építettek Szent Péter tiszteletére.

SZOKNYA • A karácsonyfa nőnemű! Legalábbis az öltözéke alapján, Svédországban az. Ott ugyanis szoknyába bujtatják. Divatos női aljak egész sorát kínálják számukra az üzletekben, de egyes kezű lányok otthon is varrnak nekik egy-egy darázsdelekú példányt. A ruhadarab valójában arra kell, hogy eltakarja az arrafelé nem különösebben szép karácsonyfatalpakát, és az egyre közkedveltebb élő fenyőket tartó, földdel teli cserepeket, vödröket.

TAVASZI KARÁCSONY? • December 25-ét, Krisztus születésnapjaként első ízben egy Chronograph címen ismeretes munka említi meg az Úr 351. esztendejében. (A niceai zsinaton 325-ben határoztak erről az időpontról.) Addig számos más kísérlet is történt a pontos és fontos dátum meghatározására. Alexandriai Kelemen (i.sz. 150-215) három nap mellett is kardoskodott. Először április 18-át számolta ki, amit rövidesen egy apróbb számítási hibára hivatkozva, április 19-ére módosított. Hosszabb idő elteltével aztán újabb elméletet állított fel, amely május 29-ei időpontra vezette.

TELIHOLD • A képeslapokon, rajz- és játékfilmekben évről évre látható a közhelyszerű jelenet: a pufók Mikulás az ajándékokkal degeszre rakott rénszarvasszánnal a sajtkerekre dagadt, ragyogó telihold előtt repül keresztül az éjszakában. Az égitestek okos kutatóinak persze fel sem tűnnek a repülő rénszarvasok, mit sem törődnek a gravitációra fitytet hányó szánnal, a történelmi

kételyeket is ébresztő halhatatlan öregúrral. Őket kizárólag a hold-tölte ragadja torkon. Dan Joyce amerikai csillagász feltétlenül szükségesnek ítélte, hogy nyilatkozatban oszlassa az ez ügyben az emberiségre telepedett homályt. Tudatta hát mindenkivel: csak nagyon ritkán következik be, hogy egy adott naptári estet, éjszakát a hold ugyanabban a fázisban köszöntsen. Ki is számolta: karácsonyi telihold 1882-ben, 1931-ben 1950-ben, 1996-ban és 2012-ben világíthatott a nevezetes szánnak. A jövőben sem lehet nagyobb sűrűsége számítani. Karácsonyeste a keleti féltekén legközelebb 2026-ban, 2045-ben, majd 2083-ban lehet a telihold fénykörét fürkészve az abban röpködő rénszarvasokra várni.

TÉRDEPLŐK • Az I. világháború környékén a Zala megyei szlovéneknél (vendeknél) jegyezte fel Gönczi Ferenc azt a karácsony másodnapján dívó szokást, amellyel a gyerekek szereznek maguknak többletcsemegét. „A gyermekek – írta – néhány darab fával a szomszédba futnak, ott a szoba földjére teszik, reá térdelnek és kalapjukat lengetve gyorsan mondogatják: »Bog nam daj telko piscsanczov, jeczekov, puiezekov stb.; kelko laszi na mojoj glavi!« (Adjon Isten annyi csirkét, borjút, malacot stb., a hány hajszál van a fejemen!). És még több ily kívánságot hadarnak el gyorsan, aminek fejében pogácsát, gyümölcsöt stb. kapnak. A fát a szobában hagyják, elfutnak, s kint az udvarban ismét megrakodnak fával. Azzal folytatják köszöntésüket a többi házaknál.”

TÉVÉKANDALLÓ • Bizonyára sokan emlékeznek még arra a tévécsatornánkra, amelyik az adás-szünetek idején alkalmi akváriummal alakult, és színes halak ide-odaúszását közvetítette. Az Egyesült Államokban akad olyan kereskedelmi tévéadó, amelyik karácsonyeste egy fahasábokkal megrakott, folyamatosan lobogó tűzzel égő, duruzsoló kandaló képét és hangját varázsolja a lakásokba. Más műsora nincs is

másnap estig. Huszonnégy órán át, megszakítás (reklámok!) nélkül, ezt az egyetlen mozgóképet közvetíti.

TIZENKÉT FOGÁS • A litvánoknál is kötelező számú étékfogást kell karácsonykor feltálalni. Náluk azonban a lengyelektől eltérően, akik tizenháromhoz ragaszkodnak, csak tizenkettőt kell a házi-asszonynak el-, illetve előkészíteni. A félhivatalos értelmezők nagy része szerint az apostolok száma adja ennek magyarázatát. A néprajztudósok viszont Júdás mellőzését vélik a tizenkettes számban felfedezni, de akadnak olyanok is közöttük, akik a tizenkét hónapnak való megfeleltetés ősbibliai hagyományát sejtik a szokásban.

TORTAMORZSA • A szlovák gazdák a téli nyugalomban lévő méhekre is gondolnak. A karácsonyi torta és süteménymorzskákat összegyűjtik s egy keveset még az ünnepek alatt szétszórnak a kaptárok körül. Úgy tartják, hogy ezzel a tettükkel biztosítható a következő év bőséges méztermése. A maradék morzsalékkal tavasszal kedveskednek mézelő barátainak, amikor az enyhe időben kijáró első méhek megjelennek.

ÚTONÁLLÁS • Felső-Ausztria több térségében még az 1890-es években is akadtak olyanok, akik az éjféli mise idejét templom helyett – babonás hitüktől és kíváncsiságuktól fűtve – a szabad ég alatt töltötték. Karácsony éjszakáján, pont, amikor éjfél ütött az óra, kiálltak a keresztútra. Bármilyen keresztződés nem felelt meg a céljaiknak, csak olyan, amelyben két különböző temető felé menő utak futottak egymásnak. A három megelőző napon – ahogy a korabeli újság részletesen megírta – sem imádkozniuk, sem szenteltvízzel meghinteni magukat, sem kenyérdarabot vagy morzsát maguknál tartani nem volt szabad („mert a kenyér szent”). Éjfélkor mogyorófabottal vagy szentelt krétával kört húztak maguk köré, pontosan az utak met-

szésközepén. Egy fekete tyúkot vagy kakast is vittek magukkal, amit a rájuk törő – a körből őket kirángatni, vagy kituszkolni akaró – rémalakoknak szántak koncul odavetni. S mindezt miért? Azért, mert „...az előtt, aki ezeket az ijedelmeket emberül kiállja, megnyílik a jövő és látja a sorsot, mely reá, szomszédaira vagy egyéb ismerőseire várakozik”.

ÜDVÖZLÉGY • Egy középkori francia babona szerint, akik december 24-én, a nap folyamán ezerszer elmondják az „Üdvözlégy Mária...!” kezdetű imát, azok különleges mennyei kegyelemben részesülnek.

VAKLÖVÉS • A kaliforniai Jackson városának főterére január 7-én tévedt idegenek évről évre szörnyen megriadnak. Rövid tíz perc alatt egyre több gépkocsi érkezik a főterre, s a felpattanó ajtók mögül és a platókról fegyveres – sörétes puskás, riasztópisztolyos, gyorstüzelő gázkarabélyos, vaklőszeres – férfiak lépnek-ugrálnak a járdákra, majd eszeveszett lövöldözésbe kezdenek. Nincs az a százszerelő westernfilm, amelyben a fegyverropogás csak kicsit is megközelítene azt a csatazajt, amely ott az ablakokat és a dobhártyákat rázza. Az első riadalom után azonban feltűnik, hogy harag nincs a fegyveresek között, hisz miközben szakadatlan lövöldöznek, a fegyvercsövek az égre irányulnak, s fülig érő mosoly ül mindegyikük arcán. Közben valami idegen nyelven vidáman kurjongatnak, majd miután az utolsó töltényig jutottak, tolongva ölelkeznek össze, s körbeadják, megkörtötyölik az innen-onnan elővarázsolt flakókat, butykosokat. Arra valószínűleg legkevésbé gondolnak, hogy egy kedélyes karácsonyköszöntő szemléltői lettek. Pedig ez a zajos csoport, az USA legnépesebb államában élő szerbek egy nagyobb közösségét képviselve, az ortodox karácsonyt, Jézus születésnapját ünnepli ilyen zajos, sajátos módon. A rendőri biztosítás mellett zajló esemény vé-

gén hagyományosan a vezetőjük, Daf Danilović ismerteti angol nyelven az odasereglett bábészkodókkal, hogy miért van náluk időcsúszásban az ünnep, kik a szerbek, hányan élnek Amerikában, majd anyanyelvén is boldog karácsonyt kíván.

VÁNKOS • A Zala megyei szlovén gazda a december 24-ei (karácsonyböjti) ebéd során magasabbnak tűnt, mint egyéb étkezésekkor. Nem véletlenül, hiszen ez alkalommal egy tömött vánkost tett asztal melletti ülőhelyére, s annak tetején fogyasztotta el a felszolgált fogásokat. Ez a szokás abban a hitben alakult ki és hagyományozódott nemzedékről nemzedékre, hogy minél inkább degeszre tömött ülepe alatt a karácsonyi vánkos, annál jobban híznak majd a család tehenei, disznai.

VIASZTOJÁS • Északkelet-Szlovákiában és Délkelet-Lengyelországban a karácsonyfadászek között számos tojásforma is helyet követel magának. A szlovákoknál dombormintás viasztojás járja, amelyeket mértani formák, tájak, angyalok és más vallási jelképek ékítenek. Lengyelországban inkább a természetes színű vagy festett, igazi, üreges tojáshejéből készült díszeket részesítik előnyben.

VESSZŐHORDÁS • Alföldi hagyomány szerint karácsony előestéjén a pásztorok vesszőkkel jártak, amelyekből a gazdasszony a kötényével húzott ki néhány szálát. A vesszőért a pásztorok kenyert és bort is adtak. A gazdasszony a kihúzott vesszővel veregette meg a jószágokat, azért hogy, az állatai a következő évben egészségesek legyenek.

VITORLÁSOK • Ausztráliában, Sydney-ben karácsony másnapján nagyszabású ünnepi vitorlásverseny tartanak, amelyről a televíziós csatornák többsége helyszíni közvetítést ad.

WASSAIL • Kedvelt angol karácsonyi ital volt a XVIII. században és a XIX. első felében. Forrón fogyasztották, erőteljesen fűszerezték, s bár összetétele tájegységenként eltért, alapvetően sörből és mézből készítették.

ZAB • Karácsony másnapján, Szent István vértanú napján végezte a katolikus egyház a tákarmányok megáldását. Számos szlovák faluban ezen a napon szentelt zabszemeket szórnak a lovakra és szamarakra, hogy egészségesek, erősek és engedelmesek maradjanak.

ZELOMI • (A pravoszláv egyházban Gelomu). A Jakab és Máté apokrif protoevangéliumaiban egyaránt megemlítték, a betlehemi barlangba elhívott két zsidó bába egyike. Társával, Saloméval ellentétben, amikor megvizsgálta Máriát, őt elkerülték a kételyek. Azonnal lelkesedni kezdett, s fennen hirdette a csodát. „Uram, nagy uram, irgalmazz! Ilyet még nem hallottam, de elképzelni sem tudtam, hogy valakinek tele legyen tejjel a melle, s egy megszületett fiúgyermek tanúsítsa, hogy anyja az, aki szűz. És semmi vérfolt sincs az újszülöttn, és a fájdalom semmi nyoma a vajúdon! Szűzen fogant, szűzen szült, és szűz maradt!”

ZÚZMARÁS GYÜMÖLCSÖK • Angliában elterjedt, újdonságszámba menő szokás tojásfehérjével megkenni a karácsonyi asztalra kerülő almát, körtét, szőlőt és más gyümölcsöket. Kis hurkapálcát böknek beléjük. Annak segítségével forgatják valamennyit, hogy el ne maszatolják, amikor porcukorba hentergetik, illetve meghintik az édes fehérséggel. Pihentetés, száradás után állítják össze a készítményeket díszes gyümölcstálba. Ugyanazzal az eljárással előtte magát a gyümölcstartót is „zúzmarásíthatják”.

ZSÁKVARRÁS • A belarusz gyerekek – úgy tűnik – nem bíznak semmit a véletlenre. Másutt nagy izgalommal tisztogatják a cipőket, hogy a végeredménnyel elégedett legyen a Téalapó, ha az ablakban meglátja. De hiába botlik hanyatt rajta a holdsugár, mennyi ajándék fér bele egy – akár magas szárú – gyermekcipőbe? És akkor mi van, ha az a nyavalyás holdfény a hosszas csiszolás ellenére sem hajlandó megcsillanni azon a fránya lábbelin? Nos, ezt a kockázatot elkerülendő a Babrujszk környékén élő lányok és fiúk – vérmérsékletüknek megfelelően nagyobb vagy kisebb – zsákokat varrnak és akasztanak ki az ablakba, hogy Téalapó azt tegye telis-tele a kedves meglepetéseivel.

- Hegedűs Sándor összeállítása -